

Keresztes Csaba¹: Egy nemzetközi kiadatás folyamata - Rajnay Károly vezérőrnagy kiadása Romániának 1945-1956

Debreceni Jogi Műhely, 2011. évi (VIII. évfolyam) 1. szám (2011. január) 17-26.

A második világháború után a korábbi társadalmi és politikai vezető réteget nemcsak jelképesen és elméleti síkon nevezték felelősnek nézeteik és cselekedeteik miatt, hanem jelentős részüket a valóságban is felelősségre vonták. A korabeli kormányok, főleg a Szövetséges hatalmak kormányai erre nagyon hamar gondoltak és követeléseiket nyomatékos jelleggel írásba is foglalták, különös tekintettel a háborúban vesztes államok kötelezettségeinek kiszabásakor. A háború során a teheráni és a jaltai konferencián a szövetségesek már kinyilvánították a háborús bűnösök bíróság elé állításának szándékát.

A határok újbóli megváltozásának szándékával együtt az is felmerült, hogy a meginduló felelősségre vonási procedúrákban valamely személy nem az állampolgárságának megfelelő állam szervei elé kerül. Magyarország a nyugatra menekült, illetve emigrált személyeket kérte vissza az 1945-ös év végén. Ezt követően és a népbíróságok útján véghezvitt perek politikai okainak és hatásainak, valamint jogi vonatkozásainak a legjelentősebb része ismert.²

A nyugatról, netán keletről magyarországi ítélkezésre visszahozott személyek mellett azonban létezett a háborús bűnösökkel vádoltaknak egy másféle irányú mozgása is, mégpedig amikor a magyar állam szolgáltatott ki egy másik állam részére olyan valakit, akit az adott országban bűnösnek tartottak, bűncselekménnyel vádoltak. Ezzel kapcsolatban az ilyen jellegű kiadatások metódusát is szabályozni kellett. Magyarország esetében az ún. Ideiglenes Nemzeti Kormány által 1945. január 20-án Moszkvában aláírt fegyverszüneti egyezmény 14. pontja határozta meg, hogy Magyarország „közre fog működni a háborús bűncselekményekkel vádolt személyek letartóztatásában, az érdekelt kormányoknak való kiszolgáltatásában és az ítélkezésben e személyek felett”.³ A hamarosan kiadott 81/1945. M. E. számú népbírászkodási rendeletbe foglalták bele a háborús bűncselekmény fogalmát. A fegyverszüneti egyezményt március 17-én hirdették ki az 525/1945. M. E. szám alatt.⁴ A Belügyminisztérium külön rendeletben intézkedett a 14. pontban foglaltak végrehajtásáról. Augusztus 12-én minden rendőrkapitányságnak kiküldte a 140600/1945. – VI/1. B. M. számú körrendeletét, mely szerint az egyezmény „egyaránt vonatkozik a háborús bűncselekményekkel terhelt magyar és külföldi állampolgárságú személyekre”. Kinyilvánították, hogy a „Btk. 17. §-ában foglalt ama rendelkezés tehát, hogy magyar honos más állam hatóságának soha sem adható ki, a háborús bűncselekményekkel terhelt magyar állampolgárokra nem alkalmazható”. Az ilyesmivel vádolt magyar állampolgárok esetében a külföldi állampolgárok kiadására vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. A körrendelet további részében a nyomozó hatóságok által követendő eljárást ismerteti, mely között a legfontosabb, hogy maga a rendőrség nem adhatja ki a vádolt személyt a külföldi megkereső hatóságnak, hanem át kell adnia az illetékes hazai népügyészségnek.⁵

A környező államok közül a román kormány kezdeményezett igen hamar tárgyalásokat Magyarországgal a „háborús bűnösök üldözése és kiadatása tekintetében követendő eljárás szabályozása” céljából. Az 1945. október 12-17. között Budapesten lefolytatott tárgyalások eredményeképpen egy jegyzőkönyvbe foglalt ún. Megállapodás született. A részletes rendelkezések szerint a háborús bűncselekmények egyben kiadási bűncselekményekké váltak, azonban ez nem jelentett feltétlen kiadási kötelezettséget. Érvényes állampolgárság esetén ugyanis a megkeresett állam szabadon dönthetett arról, hogy helyben vonja felelősségre, vagy netán kiadja a kiadatni kért személyt. Ha a megkeresett államban is

bűnvádi eljárást indítottak a kiadatni kért egyén ellen, akkor a kiadatás egyrészt az eljárás befejezéséig elhalasztható volt, vagy másrészt ideiglenesen ki lehet adni azon megkötéssel, hogy az átadott egyént vissza kell küldeni mihelyt a megkereső állam eljárása befejezést nyert. Egyébként kiadatási kötelezettség két esetben nem állt fenn: ha a bűncselekményt a megkeresett államnak az 1937. évi december hó 31. napján fennállott határain belül követték el, illetve ha a bűncselekmény a megkeresett állam törvényei szerint nem minősült háborús cselekménynek. Egyéb esetek kiadatásnak minősültek. Szabályozták azt is, hogy a kiadatási kérelmeket milyen módon kell intézni, miként kell azokat megfelelően felszerelni (vádhatározat, elfogató parancs, bizonyítékok, adatok, az illető államban érvényes vonatkozó törvények stb.). A kiadott személyt más bűncselekmény miatt, mint amelyért kiadatott, a megkeresett állam beleegyezése nélkül nem lehetett felelősségre vonni.⁶ A magyar Minisztertanács csak 1946. január 21-én foglalkozott a Megállapodásról készített előterjesztéssel és fogadta el azt. A Minisztertanács elé került tervezet esetében kinyilvánították azt is, hogy amíg a két kormány alá nem írja és életbe nem lépteti, addig is az „abban foglalt elveket a gyakorlatban kölcsönösen alkalmazni fogják”.⁷ Ez után februárban kezdték el tervezni a Megállapodás-tervezet aláírására felhatalmazottak romániai kiküldését. A kiutazás azonban elmaradt, ugyanis 1946 folyamán a külügyben egyre aggályosabbnak kezdték tartani, hogy a még zajló békekonferencia alatt olyan tárgyú megállapodás szülessen a román kormánnyal, amely a háborús bűnösök üldözésének kérdésével kapcsolatos. Véleményük szerint „a románok ugyanis háborús bűncselekmények címén elsősorban a magyarokat üldözik és az erdélyi magyarság úgy foghatná fel a helyzetet, hogy a megállapodás az ottani magyarság érdekei ellen irányul.” Ezzel kapcsolatban ismételtlen leszögezték, hogy a magyar kormánynak joga van a kiadatást megtagadni. 1946. novemberben újra felvetődött az aláírás kérdése, amikor is a magyar külügy „a fenti körülmények ismeretében” úgy döntött, hogy az aláírást függőben tartja.⁸

1947. február 10-én megkötötték a háborút lezáró párizsi békeszerződést, amely Magyarország és Románia között szeptemberben lépett hatályba. Ez év őszén új tárgyalások kezdődtek a két állam között a büntettesek kiadása tárgyában, amely különböző albizottságokban 1948 elejétől folytatódott. A korábbinál részletesebb, és a bűnügyi jogsegély-ügyeket is magában foglaló egyezmény aláírására 1948. augusztus 28-án került sor. Az egyezmény szerint a kiadatási kötelezettségek nem terjednek ki a megkeresett fél állampolgáira, azonban ez alól egy kivétel volt: a háborús-, valamint a béke és emberiség ellen elkövetett bűncselekmény esetében ennek helye lehetett. 3. cikk. 2. bekezdés: „Ilyen esetben a megkeresett szerződő fél az ügy összes körülményeinek mérlegelése alapján határoz abban a tekintetben, hogy a kiadni kért személyt a megkereső Szerződő Félnek kiadja-e, vagy a kiadatási kérelemben megjelölt háborús bűncselekmény, illetőleg a béke vagy az emberiség ellen elkövetett bűncselekmény miatt az eljárást saját bíróságai előtt folytatja le.” Az 1945-ös Megállapodástól eltérően ekkor már nem adtak a kiadatásnak helyet – többek között – abban az esetben, ha „a kiadni kért személy ellen a megkeresett állam területén ugyanazon bűncselekmény miatt indított bűnvádi eljárás során jogerős vagy nem jogerős ítéletet hoztak, vagy az eljárást jogerősen megszüntették”.⁹

A Minisztertanács elé 1949. október 8-án terjesztették az egyezményt, egyelőre csak tájékoztató jelleggel. Valódi jogszabállyá több mint egy év múlva vált: amikor is egyrészt szeptember 2-án Bukarestben kicserélték a megerősítő okiratokat, valamint amikor az Elnöki Tanács az 1949. évi 14. törvényerejű rendeletként november 23-án kihirdette „a büntettesek kiadása és a bűnügyi jogsegély tárgyában” kelt egyezményt.¹⁰

Az 1945. októberi kiadatási tárgyalások során született Megállapodás és az 1949-es törvényerejű rendelet kiadása közben azonban számos magyar állampolgárságú személyt adtak át a román hatóságoknak, háborús bűnösség vádjával. A legelső kiadott személy Rajnay Károly nyugalmazott vezérőrnagy lett. Rajnay eredetileg Rainer Károly néven látta meg a napvilágot Sós-kúton, 1883. október 25-én.¹¹ A katonatiszti pályára lépett, és felfelé ívelő karrierje 1937-es nyugdíjazásakor ért – ideiglenesen – véget. 1940 augusztusában reaktiválták, és a második bécsi döntéssel visszacsatolt, és az első időszakban katonai közigazgatással irányított Nagyvárad katonai parancsnokának nevezték ki. E pozícióját ugyanezen év novemberéig, a polgári közigazgatás bevezetéséig töltötte be. Második politikai szerepvállalására 1944 májusában került sor, amikor a Sztójay-kormány Bihar vármegye, valamint Nagyvárad főispánjává nevezte ki. Ezt a megbízatását - hivatalosan - szeptember 10-ig végezte, azonban saját állítása szerint augusztus végén már nem működött. Háborús bűnösséggel e két utóbbi tisztségében betöltött tevékenységei miatt vádolták utóbb, és 1945. október 31-én letartóztatták, illetve bünvádi eljárás alá vonták.¹² Letartóztatásáról a román hatóságok is tudomást szereztek és személyesen a kolozsvári „néptörvényszék” egyik „közvádlójával” adtak át novemberben a magyar félnek egy kérelmet.¹³

A román igazságügyi miniszter e megkeresésében már hivatkozott az októberi Megállapodás vonatkozó pontjaira, amelyeknek alapján legelső helyen Rajnayt kérték kiadatni, illetve rajta kívül pedig Gyapay László volt polgármestert és vitéz kibédi Péterffy Jenő csendőr alezredest.¹⁴ A román fél bizonyítékok gyanánt több vallomás jegyzőkönyveit is csatolta a kérelemhez, melyek szerint Rajnay 1940-es katonai parancsnoki tevékenysége során Nagyváradról több román családot utasított ki (retorzióként a dél-erdélyi magyarellenes román fellépésre), ezen kívül „saját hatáskörében számos olyan intézkedést tett, amely által románokat és zsidókat (különösen kereskedőket) üzleteiktől, italméréseiktől, dohánytőzsdéiktől stb. megfosztott”. Ráadásul az egyik üzlet elvett árukészletét állítólag szeretőjének juttatta. Gondolkodását zsidóellenesnek minősítették. A további vád szerint 1944. augusztus 23-a után (a háborúból való román kiugrást követően) a nagyváradai románokat internáltatta.

Maga Rajnay ezeket a vádakot vallomásaiban tagadta. Állítása szerint a románok kiutasítására fentről kapott parancsot, és nem volt tudomása arról, hogy embertelenül bántak volna a kiutasítottakkal. Szavai szerint zsidó és egyéb üzleteket stb. sem zárattott be, s nem adta át másnak. Erre vonatkozóan azonban két esetet beismert, egy büfé és egy szikvízüzem elvételét, azonban szintén a vezérkar utasítására hivatkozott, valamint arra, hogy magyar hírszerzőknek kellett átadni ezeket az üzemeiket. Tudomása szerint egyébként később a korábbi tulajdonosok vissza is szereztek üzleteiket. Egy másik üzlet elvételét azzal indokolta, hogy azt két nagyváradai hírszerzőnőnek (!) adta át. A zsidókkal szemben elkövetett atrocitásokról kijelentette, hogy azokról csak később értesült. Az 1944. augusztus 23-a utáni román személyek internálásáról szintén nem volt tudomása.

Rövid gondolkodás után a magyar Igazságügyminisztérium Rajnay Károlynak, mint háborús bűnösnek a „Románia területén elkövetett bűncselekmények miatt” Románia részére való kiadatását „elvben” (!) engedélyezte. Kijelentették azonban azt is, hogy mivel a nevezett ellen ugyanilyen vádpontok alapján a magyar népbíróság előtt is eljárás van folyamatban, a kiadatásra vonatkozó határozatot csak akkor hozzák meg, ha az eljárás a magyar népbíróság előtt befejezést nyert, és „ennek alapján a Magyarországon elkövetett bűncselekmények súlyát is” mérlegelni tudják. Ezzel párhuzamosan a Minisztérium utasította a budapesti Népfőügyészséget a nyomozás mielőbbi befejezésére, valamint arra, hogy az ügy „a népbíróság által sürgősen letárgyaltassék”.¹⁵

1946. február 19-én a budapesti Népbíróság előtt le is zajlott az első fokú tárgyalás. Rajnay Károlyt egyrészt a fentebb említett vádak alapján, másrészt az 1944-ben hozott zsidóellenes jogszabályoknak vármegyéje területén, illetve Nagyváradon történt végrehajtása- valamint azok körülményei miatt bűnösnek nyilvánították. Összfőbüntetésül hatévi fegyházra ítélték, melyből három hónapot beszámítottak tekintettek.¹⁶ Az ítélet ellen Rajnay fellebbezéssel élt, az nem emelkedett jogerőre.

Az ítéletet a magyar Igazságügyminisztériumban február végén értékelték, és kijelentették, hogy a hazai népbíróság ugyanazon bűncselekmények elkövetése tárgyában ítélt, mint amelyekre a román fél megkeresése vonatkozik. Ez az eljárás ráadásul azelőtt megindult, hogy a román fél kérte volna a kiadatást. Határozottan leszögezték azt is, hogy a románok ellen elkövetett bűncselekményeket az akkor Magyarországhoz tartozó Nagyváradon követte el, mint „magyar közfunkcionárius”, és ilyen minőségben elkövetett tetteiért a felelősségre vonásban a magyar népbíróság az illetékes.

Az ezt taglaló feljegyzésben a fentiek mellett azt is leszögezték, hogy politikai szempont is indokolja a kiadatáshoz való „egyelőre csak elvi hozzájárulást”. Mégpedig „nem áll Magyarország érdekében, hogy a szomszéd államok népbíróságai ítélkezzenek azoknak a magyar közhivatalnokoknak háborús bűncselekményei miatt indított bűnügyekben, akik az 1939-40-es évek folyamán visszacsatolt területeken működtek, annál kevésbé, amikor csak ezek felett a saját népbíróságaink ítélkezésére az említett megállapodás módot nyújt. Kétségtelen ugyanis, hogy ezekben, a magyar állampolgár, volt közalkalmazottak ellen a külföldi bíróságok előtt lefolytatandó perekben a politikai hatások túlságosan érvényesülhetnek. Különös nyomatékkal mutathatunk rá erre a szempontra Romániával szemben, amely állam nem tartozik az Egyesült Nemzetekhez és ezért a háborús bűnösök üldözése tekintetében sem a Fegyverszüneti egyezmény 14. pontjára, sem a potsdami határozatra nem hivatkozhat.”¹⁷

Véleményük szerint a korábbi elvi hozzájárulás csak azt jelentette, hogy a magyar hatóság elvben elismeri a kiadás jogosságát, de fenntartotta a jogát a későbbeni határozat meghozatalára. Ráadásul a „ne bis in idem” elve sem engedi meg, hogy ugyanazokért a bűnökért már elítéltet átengedjenek más országnak, megszakítva egy eljárást. Ezek alapján az ügyosztály azt javasolta, hogy a magyar miniszter közölje a román féllel, hogy „kiadatási kérelmét újabb megfontolás tárgyává téve [...] az elvi beleegyezéshez fűzött feltétel érvényesítésére” élni kíván az egyezményben foglalt jogával, és Magyarországon kívánja a vádlottat felelősségre vonni. Az ügyosztály el is készítette erről a román igazságügyi miniszternek címzett, február 28-ai dátummal ellátott levél tervezetét. A magyar miniszter nevében egyértelműen kijelentették benne, hogy (Rajnay) „Románia részére való kiadatását az ellene folyó Magyarországon most folyó eljárás jogerős befejezése után elrendelni nem fogom”. Kérték viszont, hogy ha a román szerveknek eddig nem közölt adatai lennének a vádlott ottani működéséről, akkor ezeket intézkedés végett adják át. Ez az elintézés-tervezet azonban nem került végrehajtásra, sőt ezzel ellentétes intézkedés történt. A közölt véleményt és választervezetet tartalmazó ügyszerű végére ugyanis nem sokkal ez után egy kézírásos feljegyzést tettek, mely szerint: e „tervezetek küldésre nem kerültek, mert az ügyosztálynak a fentiek szerint előadott javaslati helyett az államtitkár úr¹⁸ a Külügyminisztérium meghallgatását tartotta szükségesnek, a miniszter úr pedig a 12908/1946. I. M. VII. szerint eldöntötte. 1946. III. 5.”

Valóban, a 12908/1946. számú ügyirattal teljesen új döntést hoztak. A feljegyzések szerint „megfontolás tárgyává lenne teendő”, hogy a Megállapodásban foglalt jogokkal „mindjárt az első esetben élni kíván-e a magyar igazságügyminiszter”. Ráadásul nem ez lenne az első eset, hogy egy hazai bíróság előtti pert kiadatással megszakítanak. A Külügyminisztériumnak is az volt a véleménye, hogy Rajnay kiadatását el lehet rendelni, még hozzá azért, mert Romániának ez volt az első esete (!), hogy a megállapodásnak megfelelően kérelmet terjesztett elő. Ha most megtagadnák a kérelmet, akkor „ezzel kedvezőtlen benyomást keltenénk, sőt esetleg veszélyeztetnénk a Megállapodásnak az aláírását is. Különösen figyelembe veendő ez a körülmény azért, mert az egyezmény ma még csak ideiglenesen nyer alkalmazást, hatályba azonban csak az aláírás megtörténtével lép. Éppen a magyarok érdekében áll, hogy ezt a Megállapodást véglegesítsük, mert annak rendelkezései kizárttá teszik a jövőben a felületes, kellően meg nem alapozott kérelmek előterjesztését és számunkra lehetővé teszik, hogy a magyar állampolgár háborús bűnösök kiadatását megtagadjuk, illetve hogy azokat a magyar népbíróság vonhassa felelősségre.” Rajnayra kitérve kijelentették, hogy a nagyváradi működése indokolttá teszi a helyszínen való tárgyalást, egyébként tudomásuk szerint a román népbíróság „halálos ítéletet a legritkább esetben hoz, így tehát Rajnay ügyében valószínűleg csak arról lehet szó, hogy a román népbíróság ítélete súlyosabb lesz a budapesti ítéletnél”. Egy-két „kirívó, súlyos bűnesetben” magyar állampolgár kiszolgáltatása sem fog a Megállapodás betartására vonatkozó bírálatot maga után vonni.

Így ennek szellemében, és tartalmilag is megfogalmazva született meg a kiadatás elfogadásáról szóló értesítés a román miniszterhez, mely ez esetben már elküldésre is került. Egyébként a magyar fél e levélben nem kérte a vádlott későbbi Magyarországra való visszazállítását, viszont kérte a bűnvádi eljárás eredményének annak idején való közlését.¹⁹ Ezen aktussal hivatalosan is kiadták Rajnay Károlyt a román állam hatóságai részére.

Azonban ezzel nem ért véget a kiadatási procedúra, sem pedig Rajnay Károly bűnvádi ügye. 1946. áprilisban a kolozsvári román népbíróság kérte a Magyarországon keletkezett bűnvádi iratok eljuttatását a perben való felhasználás céljából. Ezt a magyar hatóságok meg is tették, azonban kikötötték, hogy az iratokat a per jogerős tisztázása után juttassák vissza. Májusban Rajnay ügyvédje érdeklődött a magyarországi első fokú per után tett fellebbezés ügyében. A Minisztérium válasza szerint mivel a vádlottat kiadták Romániának – egyébként hangsúlyozták, hogy az iratokat is -, addig nem tudnak intézkedni, amíg ott jogerős ítélet nem születik. Június közepén Rajnay Károly felesége személyesen jelent meg a Minisztériumban, és tájékoztatta az illetékes előadót, hogy „határozott értesülése” szerint férjét május hó végén a román népbíróság bűnösnek mondta ki, és 20 évi szabadságvesztére ítélték. E magánúton nyert értesülést a Minisztérium aznap továbbította a külügynek, tájékoztatva a kiadatás részleteiről. Kérte, hogy szerezzenek értesüléseket az ügy állásáról, szerezze be az ítélet hiteles példányát, ezzel kapcsolatban tudják meg, hogy jogerős-e, illetve ezen kívül hangsúlyozták a kölcsönadott iratokat visszaszerzését is. Ez rövid időn belül nem történt meg, és az igazságügy ismét Rajnay Károlyné második, ezúttal 1946. októberi személyes látogatása során tudta meg, hogy a feleség újabb „határozott értesülése” szerint a kolozsvári népbíróság említett ítélete jogerőre emelkedett. Az előadó ez után megint átiratban kérte a már előbb felsoroltaknak a külügyminisztérium által való beszerzését. Ennek sem lett sok fogamatja, ugyanis decemberben egy újabb – immár harmadik – levélben megint sürgetnie kellett az intézkedést a külügynél. A Külügyminisztérium egyébként mindkét előbbi esetben utasította bukaresti követét az információk és az átadott iratok megszerzésére, azonban ez jócskán elhúzódott, és csak az 1947-es évben sikerült egyáltalán tájékoztatni az igazságügyet a többnyire eredménytelen közbenjárásról.²⁰

Az 1947-es év első felében az Igazságügyminisztériumban leginkább az átadott iratok visszaszerzésére törekedtek, főleg a per folytatásának érdekében. Ennek sok fogamatja nem lett, ugyanis több felkérés után a román fél közölte, hogy az iratok „pontosabb megjelölése” nélkül azokat visszaküldeni nem tudja. A „pontos megjelölést” a magyar fél megtette, azonban az iratokra még továbbra is várni kellett. Megérkezett viszont az első fokú ítélet másolata, melyet a törvényszéki tolmács fordított le. A kolozsvári népbíróság tanácsának 8/1946. számú ítélete Rajnayra 20 évi „nehéz” börtönt szabott ki, valamint 10 évi fogházat, melyek közül a súlyosabb büntetés, a 20 évi „nehéz” börtön letöltését rendelték el.²¹ A háborús bűncselekményeket büntető törvény alapján rótták ki a büntetést, amelyben azonban szerepelt az „ország veszélyeztetése” kitétel is. Felelősségre vonták mint felbujtót és tettehársat a zsidó gettók „törvényellenes létesítése” miatt, a bántalmazásokért, az értéktárgyak elvételeért, a román személyek kiutasításáért. Hosszan részletezték a zsidó nép szétszórásának tényét és az antiszemitizmus történetét a középkortól a második világháborúig, hozzátéve, hogy „a horthysta Magyarországon volt Európa legrégebbi fasizmusa”, mely korszak végén a „Sztójai-kormány [!] hitványainak sovinizmusa még a német hitleristák várakozásait is felülmúlta”. Még hosszabban idéztek egy szovjet könyvből, mely a német hadsereg által az elfoglalt szovjetunió-beli területeken végrehajtott kegyetlenkedésekről íródott. Ide több orosz településen történt német kínzásokat és kivégzéseket másoltak be szöveghűen. Mind a Szovjetunió, mind az Amerikai Egyesült Államok vezető szerveinek a háború során megtett, különféle háborús bűntetteket elítélő nyilatkozatait is beillesztették, valamint a holland, belga és norvég túsok, krétai parasztok kivégzésének külföldi visszhangját stb. Ezt követően részletekbe menően ismertették a Sztójay-kormány zsidóellenes intézkedéseit, azok közigazgatási végrehajtását, Endre László és Bakó László utasításait. Kitértek arra, hogy bár az alispánok felügyelték és hajtották végre az intézkedéseket, azokról a főispánok is könnyen tudomást szerezhettek. Ezek után rátértek a Nagyváradon 1944-ben történetekre, Gyapay László személyére, majd Rajnay Károlyra. Rajnay esetében kijelentették, hogy lehetősége lett volna beavatkozni a gettót övező viszonyokba, azonban nem tett semmit. Ezt követően tértek vissza az 1940-es nagyváradai tevékenységének fentebb már említett felsorolására. A 20 évi börtönt a mindezekben tettesként és bűnrészesként való közreműködéséért kapta. Az első fokú periratok megérkezését és a bennük foglaltakat az igazságügy tudomásul vette.

1947 októberében mind a Romániában bebörtönzött Rajnay, mind pedig felesége írásban kérte a magyar Minisztériumtól, hogy Magyarországon félbeszakadjék a per folytatódjék tovább, és ezzel kapcsolatban pedig Rajnay Károlyt szállítsák vissza az országba. E leveleikben jelezték azt is, a 1946. májusi első fokú ítélet ugyanazon év szeptemberében vált jogerőssé, és Rajnayt 1946. június óta az „Aiud-i” (vagyis a nagyenyedi) börtönben tartják fogva, ahol mindvégig azt várta, hogy visszaszállítják Magyarországra, a NOT előtti másodfokú tárgyalásra.

A Minisztériumban 1947. novemberben foglalkozott érdemben az ügygel, és kijelentették, hogy az igényelt magyar periratokat nem kapták vissza, azonban „ez az eljárás folytatásának nem képezi akadályát, miután az első fokú ítélet egy hiteles kiadmánya az igazságügyminiszteri iratoknál elfekszik és annak alapján az ügyiratok rekonstruálhatók”. A döntés azonban csak 1948. január 4-én született meg. A külügyet tájékoztatták, hogy a Romániának kiadott Rajnay ellen a budapesti népbíróság előtt „eljárás indult ugyan, azonban a nevezettnek kiadatásával ez az eljárás befejezést nyert. Magyarországon elkövetett bűncselekmények miatt nem indult ellene eljárás, tehát nincs szükség arra, hogy magyar bíróság előtt lefolytatandó eljárás végett a nevezettet Romániától visszakérjem”. A feleségnek az előbbieket tartalmazó rövidebb, és egyben udvariatlanabb értesítést küldtek.

Miután a magyar Igazságügyminisztérium a fentiek alapján eldöntötte a kérést, a román szervek eddig hiányolt értesítései is beérkeztek. Ezek novemberben keletkeztek, és ezekben közölték Rajnay Károly ítéletének jogerőre emelkedését. A román fél emellett intézkedést is kért az elítélt visszaadása iránt, melyekre egyébként az 1945-ös Megállapodás szerinti eljárást igényelte.

A magyar igazságügy ingerülten észlelte e „keresztbeszervezést”. Válaszában fenntartotta korábbi álláspontját, vagyis hogy nem kéri a visszaszállítást. A magyar külügyminiszternek címzett átiratukban viszont hozzátették, hogy „figyelemmel azonban a román követség jegyzékére, tisztelettel kérem Miniszter Urat, szíveskedjék értesíteni a román kormányt, hogy – amennyiben a nevezetteket büntetésük kitöltése előtt vissza kívánná szállítani Magyarországra – a vonatkozó román bűnvádi eljárás iratainak másolatát is küldje meg, mert ez esetben a nevezettek ellen a bűnvádi eljárást magyar bíróság előtt kívánom folyamatba tenni”. Vagyis e szerint már nem zárkóztak el a visszavételtől, ha a román fél így kívánta volna. Az ezt tartalmazó levelet 1948. március 4-én küldték el.

Ezt követően majdnem két évig (!) semmi sem történt. Az ügyet 1950 februárjában a NOT „mozgatta meg”, egy felterjesztésben ugyanis a NOT elnöke arról tájékoztatta az igazságügyi minisztert, hogy még hivatali elődje idejéből „való feljegyzés szerint” a vonatkozó bűnügyi iratokat a minisztériumba terjesztették fel (vagyis nem tudtak azok romániai továbbküldéséről), és így a hatóságnál a bűnügy „mint befejezetlen van nyilvántartva”. Kérte a minisztert, közöljék, hogy mi történt az iratokkal, és azok hivatalos felhasználására még szükség van-e? A felterjesztés megmozgatta a Minisztérium szervezetét, és egy új, február 23-án nyitott akta pro domo-jába összefoglalták az előzményeket. Ebben kérdésként tették fel azt is, hogy még megállapításra vár a román eljárás jogerőssé válásának ténye. Kijelentették, hogy ismét fel kell hívni a román felet az iratokat visszaküldésére. Ezért egy újabb levelet intéztek a magyar külügyminiszterhez, amelyben szintén, pontról pontra és ügyiratszámokkal is megadva ismertették az 1946 és 1947 között megtett intézkedéseket, és kérték a külügyet az iratok visszaküldése ügyében közbenjárni, illetve megtudakolni a jogerős ítélet megtörténtét. A külügy elég gyorsan, március 24-én válaszolt, mely szerint az iratok visszaküldése ügyében a romániai követségüket utasították. Viszont a jogerős ítéletre vonatkozóan nyomatékosan felhívták az Igazságügyminisztérium figyelmét, hogy annak megtörténtéről már az 1947 májusában tájékoztatták az igazságügyet. A Minisztériumban nem is tudtak erre mit válaszolni, csupán a „tudomásul szolgál” megjegyzést írták rá.

A külügy a másik feladatát fél év múlva, 1950 decemberében végezte el, és a megszerzett iratokat is megküldte az Igazságügyminisztériumnak. A Minisztérium ezen iratokat, a jogerős román ítélettel egyetemben nyomban továbbította a NOT jogutódjaként tevékenykedő Legfelsőbb Bíróságnak.²²

A Legfelsőbb Bíróság „a bejelentett fellebbezések folytán” a bűnügyet 1951. szeptember 26-án tárgyalta le. Összefoglalták az addig történeteket, vagyis az első fokú ítéletet, a fellebbezés megtörténtét, a felülvizsgálat előtti kiadatást, az iratok visszakerülését, és a romániai ítéletet, „mely a román külügyminiszter által küldött értesítésből kitűnőleg jogerőre emelkedett”. Ezek után kifejtették az 1949. évi 14. tvr.-nek a kiadatásra vonatkozó részeit, melyek szerint a magyar félnek joga van kiadni a háborús bűnökkel vádolt személyeket. Álláspontjuk szerint Rajnay Károlyt a „Cluj-i” népbíróság ugyanazon cselekményekért vonta felelősségre, mint amelyekért a budapesti népbíróság előtt eljárás volt folyamatban. „Miután az igazságügyminiszter a fent hivatkozott törvényerejű rendelet 3. cikk 2. bekezdése alapján

jelen ügyben akként döntött, hogy a vád tárgyává tett háborús bűncselekmények tekintetében nem a saját bíróságaink előtt kívánja az eljárást lefolytatni, hanem a bűnvádi eljárás lefolytathatása végett vádlottat kiadni rendelte, - vádlott ellen itten a bűnvádi eljárás további folytatásának nincs helye.” Ennek alapján a budapesti népbíróság 1946. februári ítéletét hatályon kívül helyezték, a „jelen folyamatban lévő” bűnvádi eljárást pedig megszüntették.²³ Rajnay Károly ügye azonban tovább bonyolódott. 1951 decemberében (!) egy börtönügyész telefonon közölte a minisztériummal, hogy „a hat évi börtönbüntetését töltő Rajnay Károly büntetése letelt. Tekintettel arra, hogy a börtön iratai közt adat van arra, hogy nevezett kiadatását román részről kérték, a börtön vezetősége a kiadatás tekintetében az államügyészség utasítását kéri”. Ekkor újra elővették az ügy iratait, és kijelentették, hogy a kiadatás „az akkori politikai rendőrség útján már megtörtént”. Hozzáfüzték viszont, hogy „ennek ellenére azonban az országos gyűjtőbörtönben lévő Rajnai Károly nevű elítélt adatai pontosan megegyeznek a kiadott személy személyi adataival”. Az ügyet „Á.V.H. vonalon” indították el kivizsgálni.

A budapesti államügyészség 1952. január 23-án (!) tett jelentést az igazságügy-miniszternek – hivatkozási számul pedig a 12908/1946. I. M. számot adta meg, amely alapján évekkorábban a kiadatás megtörtént. E jelentésben ismét leírták a budapesti népbírósági per megtörténtét és eredményét, és azt, hogy „az ügyet magyar bíróság érdemben jogerősen nem bírálta el, a további intézkedések tekintetében szíveskedjék utasítást adni”. Ráadásul e jelentés egy félmondatában szerepel, mintegy mellékesen az is, hogy az „elítéltet a román hatóság 1950. augusztus 5-én a debreceni rendőrségnek átadta”.

1952 februárjában – kihallgatások és irat-előkeresések után – az országba való visszakerüléséről több minden kiderült. A „terheltet” 1950 augusztusában Debrecenből Budapestre szállították, az Izabella utca 66. szám alá, majd később a váci országos börtön kórházába került. 1951. május elején „fogadta be” a budapesti állambiztonsági intézet. E tények felmérése után a Minisztérium ismételt kijelentette, hogy a visszaadást soha nem kérték, sőt ennek ellenkezőjét adták tudtul a román hatóságoknak. Rajnay Károly ellen „a magyar hatóságok előtt folyamatban volt eljárás befejezést nyert és nevezettnek annak idején kiadtuk Románia részére, indokoltnak tartja a nevezettnek Románia részére ismét átadását”. Ennek alapján született meg a román Igazságügyminisztérium felé az értesítő levél is, amelyben az átadás napját is megadták (1952. április 10-e). Tájékoztatták a magyarországi külügyminisztert is, bár hozzáfüzték, hogy az 1949-es kiadatási egyezmény egyik cikkelye értelmében az érdekelt igazságügyi miniszterek közvetlenül érintkeznek egymással, így csak a levél futárszolgálat útján való továbbítását várják el a külügytől. Az 1949-ben életbe léptetett, kiadatásra vonatkozó jogszabályra ezen az eseten kívül nem hivatkoztak. Ezt követően értesítették az államügyészséget, valamint az Államvédelmi Határőrséget is. Magát az átadás rendben megtörténtét egy június 22-ei jelentés adja tudtul.

Ezzel a kiadatás procedúrája és a büntetés végrehajtása gyakorlatilag befejeződött. Egy momentum azonban még évekkor később felbukkan. 1956. október elején a feleség, Rajnay Károlyné egy (újabb) beadványt intézett az Igazságügyminisztériumhoz, ugyanis tudomása szerint a román kormány tavaly minden politikai fogolynak amnesztiát adott.²⁴ Ebből kifolyólag kérte, hogy értesítsék arról, hogy férje hol tölti a büntetését, ugyanis szavai szerint „férjemtől az utolsó értesítést 1949-ben kaptam Nagyenyedről, s azóta semmiféle értesülésem sincs róla”. Ezek szerint – ha ez igaz –, férje 1950. augusztus és 1952. április közötti magyarországi (budapesti) raboskodásáról nem tudott, arról nem értesítették és vele nem találkozhatott.

A minisztérium gyorsan, már október 9-én elkészítette a román igazságügynek szóló, Rajnay esetleges közkegyelméről érdeklődő levéltervezetét, és emellett a feleségnek az intézkedésről adott tájékoztatást. A levéltervezeten azonban az először szereplő október szót kézzel áthúzták, és vélhetően a forradalmi eseményekből fakadó csúszás miatt a leveleket csak decemberben küldték el. A román fél válasza nem ismert, és Rajnay Károly vezérőrnagy elhalálozásának időpontja szintén nem ismeretes.²⁵

¹ Történetész-levéltáros, Magyar Országos Levéltár

² A háborús bűnösség okán lefolytatott perekkel az elmúlt évtizedekben számos mű foglalkozott, ezek felsorolását mellőzzük. Jelen esetben csak egy sajátos nemzetközi kiadatás jogi háttérét és folyamatát vizsgáljuk.

³ *Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914-1999*. I. Szerk.: Romsics Ignác. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 381.

⁴ Magyar Közlöny, 1945. február 5. (3. szám), valamint március 17. (9. szám). Az 5070/1945. M. E. szám alatt rendezték az állampolgárság kérdését.

⁵ Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL) XIX-B-1-az-140600-1945.

⁶ MOL XIX-J-1-k-Románia 1945-1964-239. tétel-sz. n.-1946.

⁷ *Tildy Zoltán kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1945. november 15. –1946. február 4.* Szerk.: G. Vass István. Magyar Országos Levéltár, 2005. 546-575.

⁸ MOL XIX-J-1-k-Románia-1945-1964-239. tétel-103237-1947. 1947. áprilisában még függőben tartottnak minősítették, azonban kijelentették, hogy a hatályba lépésig az abban foglalt elveket kölcsönösen a gyakorlatban alkalmazni fogják.

⁹ MOL XIX-J-1-j-Románia 1945-1964-260. tétel-00696/3-1955. Több részletkérdést is szabályoztak, valamint a bizonyítékok átadásának kötelezettségét is belefoglalták, illetve a letartóztatás, fizikai átadás és egyéb „technikai részleteket” is kidolgozták.

¹⁰ *Minisztertanácsi jegyzőkönyvek napirendi jegyzékei 1947. június 1. – 1950. február 25.* A Magyar Országos Levéltár segédletei 11/2. Szerk.: G. Vass István. Budapest, 2004. 254. Valamint: *Törvények és törvényerejű rendeletek 1949*. Budapest, 1950. 114–117. A tvr. végrehajtási utasítását 94300/1949. (XII. 9.) I. M. szám alatt adták ki.

¹¹ *Vallomások a holtak házából*. Szerk.: Haraszi György. ÁBSZTL-Corvina, Budapest, 2007. 385. (E könyv adata szerint ezredesként került nyugállományba, azonban ő következetesen a vezérőrnagynak nevezte magát.) 1924-ben (valószínűleg vitézzé avatásakor) magyarosított Rajnayra. Az 1945 utáni iratokban szinte mindig hozzátesszük zárójelben a nevéhez a születési nevét, azonban így ő nem használta. Ugyanakkor nagyon gyakran el is írják a nevét (neveit), a szövegi „y” helyett pontos „i” betűt alkalmaztak, míg a Rainer helyett még a Rajner vagy Rejner változatok is gyakoriak.

¹² Nem célunk a teljes per dokumentálása, sem pedig az 1940-ben és 1944-ben történtek feltárása. Itt csupán a kiadási eljárás szempontjából fontos és kikerülhetetlen tényezők összefoglalását adjuk.

¹³ MOL XIX-E-1-i-0225/R-2-1956. Az 1956-ban keletkezett utolsó (ismert) ügyirathoz minden Rajnay-ra vonatkozó korábbi aktát, mint előzményt és előíratot, hivatalosan szereltek. Ezért egy kivétellel a továbbiakban nem írjuk ki a korabeli ügyiratszámokat, és - ha másként nem jelezzük - minden adatot az említett ügyiratcsomagból veszünk.

¹⁴ Gyapay Lászlót a magyar hatóságok nem tudták elfogni, míg a letartóztatott Péterffy Jenő (1944-ben a nagyváradi gettó parancsnoka) december folyamán a fogházban öngyilkosságot követett el. Az iratok szerint a halála előtti nap a romániai köztársaság hallgatta ki, és közölte vele, hogy Romániában fogják felelősségre vonni. Búcsúlevelet is hagyott hátra, melyben kijelentette: „helyzetem reménytelen”.

¹⁵ Ezt a felhívást 1946. februárjában meg kellett ismételni, pedig a Népfőügyészség már január 3-án felhívta az illetékes népügyészséget a nyomozás „haladéktalan” lefolytatására, valamint a népbíróságot a tárgyalás soron kívüli kitérésére (MOL XX-2-b-6275-1951.)

¹⁶ MOL XX-2-b-6275-1951. (129. doboz). Fegyházbüntetésre a kényszermunkára egészségügyi állapotánál fogva való alkalmatlansága miatt ítélték. Tíz évre megfosztották politikai jogainak gyakorlásától is, de nem ítélték állásvesztésre, sem nyugdíját nem vették el. A NOT a tárgyalását április 6-ra tűzte ki, de ezen megjelenni már nem tudott.

¹⁷ Románia azonban március végén hivatkozott a teheráni egyezményre, valamint az iratok átadásának kérésekor arra, hogy a magyarországi pert szüntessék meg (MOL XX-2-b-6275-1951).

¹⁸ Vélhetően Pfeiffer Zoltán politikai államtitkárról (FKGP) van szó, aki 1945 novembertől 1946. december végéig működött az Igazságügyminisztériumban.

¹⁹ A levelet 1946. március 9-én kiadmányozták, és 12-én küldték el. Közben – február közepén – Románia már sürgette a kiadatás lebonyolítását, ugyanis ott a főtárgyalást február 28-ára már ki is tűzték. A magyar fél végül március 24-ének napját ígérte, azonban valószínűleg 22-én megtörtént.

²⁰ MOL XIX-J-1-k-Románia 1945-1964-239. tétel-103409-1946-1948.

²¹ A román nyelvű fogalmakat nehezen ültették át a magyarba. A román „tremnita grea“ kifejezést leginkább „súlyos börtön“-ként kell értelmezni.

²² E tényről a Budapesti Megyei Bíróságot is értesítették, bár egyébként maga a Budapesti Megyei Bíróság kért tájékoztatást arról, hogy mit tegyen a még le nem zárt bűnvád eljárással. Erről szóló levelükben sok elírás található, pl. az 1945-ös per számát is tévesen adták meg.

²³ MOL XX-5-b-2513-1951.

²⁴ 1955-ben valóban kiadtak Romániában egy amnesztia-rendeletet, és amelynek végrehajtása során több magyar nemzetiségű és magyar állampolgárságú, többek között politikai bűntett miatt elítélt személyt bocsátottak szabadon (MOL XIX-J-1-j-Románia 1945-1964-238. tétel-009064-1955.).